

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Історичний факультет

(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра історії України

(повна назва кафедри)

Д и п л о м н а р о б о т а

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

(освітній ступінь)

на тему: **«Повсякденне життя студентів Одеського університету (1865-1920): умови, структура, еволюція»**

«Everyday life of students of Odessa University (1865-1920): conditions, structure, evolution»

Виконала: студентка денної форми навчання
спеціальності 032 Історія та археологія

Гордійчук Анастасія Вікторівна

Керівник д.і.н., проф. Хмарський В. М. _____

Рецензент д.і.н., проф. Барвінська П. І.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ __ від _____ 2018 р.

Завідувач кафедри

Бачинська О. А.

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Захищено на засіданні ЕК № 1

протокол № __ від _____ 2018 р.

Оцінка _____ / _____ / _____

(за національною шкалою, шкалою
ECTS, бали)

Голова ЕК

Сминтина О. В.

(підпис)

(прізвище,

ініціали)

Одеса – 2018

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень.....	4
Вступ.....	5
Розділ 1. Джерельна база та історіографія проблеми.....	12
1.1. Джерельна база.....	12
1.1.1. Офіційні документи.....	13
1.1.2. Особові справи студентів.....	17
1.1.3. Мемуари та спогади.....	18
1.2. Література.....	19
Розділ 2. Наукові традиції.....	24
2.1. Короткі аспекти навчального процесу.....	24
2.1.1. Відносини студентів з викладачами	25
2.2. Товариства.....	27
2.2.1. Новоросійське товариство природознавців.....	30
2.2.2. Позауніверситетські товариства.....	33
2.4. Місце жінки в ІНУ.....	34
2.5. Студентська бібліотека.....	39
2.5.1. Студентська лекторія.....	40
Розділ 3. Ідентичність студента.....	42
3.1. Одяг.....	45
3.2. Проблемні аспекти повсякденності студента.....	46
3.2.1. Шлюб в житті студентів Новоросійського університету.....	46
3.2.2. Житлова проблема.....	47
3.3. Стипендії.....	49
3.3.1. Робота.....	53
Розділ 4. Культурно-просвітницька частина життя студентства ІНУ.....	55
4.1. Студентські рухи.....	56
4.2. Музичний гурток.....	63

4.3 Місце церкви у студентському житті.....	64
4.4. Спорт в житті студентства.....	67
4.5.Театри,цирк та фестивалі.....	72
4.5.1.Сміховий контекст студентської повсякденності.....	77
Висновки.....	80
Список джерел та літератури.....	85

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ІНУ – імператорський Новоросійський університет

МНП - Міністерства народної освіти

ВЖК – Вищі жіночі курси

ОБАК – Одеський британський атлетичний клуб

НТП – наукове товариство природознавців

ВСТУП

Як відомо, університет як суспільний феномен належить і служить світові з часу середніх віків. Це одне з надбань сивої давнини, від яких людство не відмовилось впродовж наступних століть. Друге тисячоліття від Різдва Христового у сфері культури воістину можна назвати ерою університетів, які за цей час перетворились з поодиноких світочів думки й знання у потужні осередки науки й просвітництва, здатні визначати магістральні шляхи людської цивілізації. Не виключенням є й вітчизняна університетська традиція, витoki якої беруть початок у XVII ст. Із заснуванням цих закладів міста, крім уже наявних статусів, здобували наймення університетських. Відтоді університет ставав невід'ємною складовою образу міста. Разом із тим заклад убирав у себе нагромаджену до його виникнення місцеву інтелектуальну традицію і, що не менш важливо, здобував як ознаку прикметник – похідну, хай і неофіційно, від імені міста.

Отже – Одеський університет. Втім парадокс полягає у тому, що за півтора століття свого існування університет так стисло, і водночас змістовно, офіційно не називався. Адже виник він у 1865 р. як імператорський Новоросійський університет. Після Лютневої революції 1917 р. і жорсткої боротьби різноманітних урядів і армій статус імператорського відпав. У 1920 р. заклад було розформовано, але, як виявилось, на щастя, тимчасово. З 1933 р. він стає Одеським державним університетом. Наприкінці Другої світової війни у його назві з'являється посвята Іллі Іллічу Мечникову.

Освіта відтворює й нарощує інтелектуальний, духовний і економічний потенціал народу, виховує патріота і громадянина України. Позанавчальна діяльність студентської молоді є важливою в процесі її соціалізації, формуванні життєвих пріоритетів та світогляду. Дозвілля є невід'ємною складовою структури повсякденності студентства, яку, зокрема, українська дослідниця

Коляструк О., умовно називає «аксіологією життя» або стилем життя (сміслові наповнення, система життєвих орієнтирів – як і заради чого жити: цінності, мораль, звички, пріоритети. Дозвілля має різноманітний арсенал способів та видів занять, тому доречним було б дати його роз'яснення та окреслити структуру.

У ширшому значенні категорія повсякденності передбачає розгляд фактично всіх проявів життя людини або груп людей з особливим наголосом на мікроявищах та мікропроцесах, котрі, проте, мали визначальне та неперервне значення для буття цих людей («повсякденні ритуали»). Вивчаючи категорію «академічної повсякденності», варто зосередитися передусім на таких аспектах, як матеріальні умови життя студентів (житло, їжа, одяг, заробітна платня тощо), сімейний стан, напрямки повсякденної діяльності (життєвий ритм), дозвілля, стан здоров'я тощо, світоглядні орієнтири, міжособистісні комунікації. Концепт повсякденності не варто занадто виокремлювати основні риси та перебільшувати щодо такого індивідуалістичного за своєю природою явища, як інтелігенція, до якої належали викладачі та, за великим рахунком, і самі студенти.

Актуальність дослідження. Україна знаходиться на етапі докорінних змін соціально-економічних відносин в організації життєдіяльності країни. Основні інституції країни мусять відповідати цим змінам, сприяти трансформаційним процесам, адаптуватися. Серед них університетська освіта є особливою, оскільки впливає не стільки на соціально-економічні процеси перетворення сьогодення, а передусім впливає та забезпечує майбуття. Тут не останнє місце посідає роль та життя самих студентів у цьому великому світі науки.

Вибір теми визначається тим, що на сьогоднішній день в історичній науці не існує комплексних праць, присвячених аналізу соціального феномену студентства Новоросійського університету, хоча саме в студентські роки формується світогляд, переконання, характер, які визначають шлях людини

практично на все подальше життя. Дослідження ролі і місця студентства в суспільній структурі, специфіки його світогляду, становлення особистості надає можливість простежити і проаналізувати деякі особливості розвитку радянського суспільства зазначеного періоду. Тому, дослідження їх повсякденного життя, на основі особових справ; спогадів випускників; коротких нотатках у місцевих газетах є досить важливим та актуальними.

Під дозвіллям розуміється сукупність занять, за допомогою яких відбувається відновлення фізичних, розумових і психічних сил людини. Воно складається з: індивідуального споживання культури (читання книг, журналів, газет, прослуховування радіо тощо); публічно-видовищного споживання культури (відвідування театрів, кіно, концертів, музеїв, спортивних видовищ та ін.); спілкування (з сім'єю, родичами, друзями тощо); фізичних занять (ранкової та вечірньої гімнастики), спорту, туризму; розваг; пасивного відпочинку (прогулянок без певної мети та ін.); творчої діяльності і любительських занять (різноманітних гуртків, студентських наукових товариств) .

З проголошенням державної незалежності України для істориків відкрилися нові перспективи дослідження різних проблем, у тому числі й тих, що вже вивчалися. Це зумовлювалося не лише відходом від комуністичної ідеології, але й ширшим доступом науковців до джерел, що дозволило вивчити нові грані проблеми, використовуючи і упорядковуючи багатющий фактичний матеріал попередніх досліджень. Це повною мірою стосується і студентської проблематики. Робіт, які б стосувалися власне студентства, не багато.

З вище наведеного матеріалу випливає, що **метою дослідження** є аналіз наукових праць українських вчених, які досліджують історичне минуле Одеського національного університету, в тому числі і студентів тих часів, визначити та обґрунтувати теоретико-методологічні основи, стратегічні напрями і закономірності та на цьому підґрунті створити оцінку рівня повсякденного життя студентів Новоросійського університету.

Основні завдання дослідження:

- ❖ схарактеризувати джерельну базу та стан наукової розробки теми;
- ❖ здійснити аналіз особових справ студентів;
- ❖ на основі списків студентів ІНУ виробити контент-аналіз;
- ❖ дослідити умови студентського побуту та рівень матеріального забезпечення;
- ❖ простежити ставлення студентства до суспільно-політичних дисциплін та визначити вплив навчальних предметів, індивідуальності викладачів на формування світогляду студентів;
- ❖ з'ясувати умови формування суспільно-політичних настроїв у студентському середовищі;
- ❖ виявити, які настрої та судження щодо релігії побутували серед студентів;
- ❖ проаналізувати специфіку соціальних девіацій у повсякденному житті студентства;
- ❖ дослідити особливості, форми та якість студентського відпочинку.

Об'єкт дослідження: Новоросійський університет.

Предметом роботи є повсякденне життя студентської молоді ІНУ як окремої соціальної групи. Увага зосереджена на аналізі особливостей фінансово-побутових умов, ставлення до навчання, умов формування світогляду, життєвих цінностей; настроїв та реагування на політичні і соціально-економічні заходи держави, релігійної поведінки, проявів соціальних відкидань нравів (девіація) у середовищі студентської молоді, участі студентства у громадському житті ВНЗ та особливостей використання вільного від навчання часу.

Хронологічні межі: являють собою роки існування Новоросійського університету, а саме 1865-1920-ті роки. Нижня межа обумовлена заснування цього навчального закладу, а верхня початком ліквідації даної установи, адже в липні 1920 року в Одесі постав ІНО (Інститут народної освіти), що автоматично означало про його закриття.

Територіальні межі: охоплюють територію міста Одеса.

Методика дослідження: у дипломній роботі використано сукупність загальнонаукових методів: історичний (Завдяки використанню історичного методу досягається поглиблене розуміння суті проблеми і з'являється можливість формулювати більш обґрунтовані рекомендації по новому об'єкту); хронологічний (для встановлення послідовності історичних подій діяльності студентів та університету в цілому); метод узагальнення (для формування загальних висновків та умово виводів даної проблематики); історико-порівняльний (ґрунтується на порівняннях – важливому методі наукового пізнання. Об'єктивною основою для порівняння є те, що минуле університету повторюється і є внутрішньо обумовленим процесом. Багато явищ тотожні чи схожі за внутрішньою сутністю і відрізняються лише просторовою або тимчасовою варіацією форм. Водночас одні й ті ж або подібні форми можуть бути наповнені різним змістом. Тому в процесі порівняння відкривається можливість для пояснення історичних фактів, розкриття їх сутності, а саме для порівняння схожості і відмінності кожного вивченого року та порівняльна форма діяльності студентів.); статистичний метод(для проведення паралелі між роками, можна прослідкувати кількісне охоплення і дослідити масові, зокрема суспільні, явища і процеси.); історико-генетичний метод(сутність його полягає у послідовному розкритті властивостей, функцій і змін досліджуваної реальності в процесі її історичного руху. Цей метод дозволяє найбільшою мірою наблизитися до відтворення реальної історії об'єкта дослідження. При цьому історичне явище відображається у найбільш конкретній формі. Пізнання йде послідовно від одиничного до особливого, а потім – до загального.); біографічний метод(система методів і способів дослідження, діагностики, корекції і проектування індивідуального життєвого шляху особистості, у даній роботі саме студентів).

Також у дипломній роботі проведено контент-аналіз. Завдяки якому відбувається систематизація та розробка методики цілеспрямованого збору

текстових свідочств, а саме списків студентів історико-філологічного факультету Новоросійського університету. При цьому передбачається, що така методика зможе не просто упорядкувати відчуття і зробити висновки більш обґрунтованими, але навіть дізнатись з тексту більше, ніж можна побачити на перший погляд. Метод контент-аналізу полягає у фіксації певних одиниць вмісту, який вивчається. Об'єктом контент-аналізу в роботі є може бути вміст різних друкованих документів, а саме списків студентів ІНУ.

Джерельна база роботи та історія дослідження проблеми (історіографія). Джерельна база дослідження представлена архівними матеріалами та публікаціями документів. Перша група джерел представлена офіційними документами, а саме університетськими статутами, правилами та указами. До другої та основної групи відносяться документами Державного архіву Одеської області, Ф. 45 (Новоросійський університет).

Історіографію цього дослідження можна поділити за проблемно-тематичним методом на комплексну та спеціальну.

До комплексної літератури входять усі наукові надбання про історію університету, що писалися у різні часи, починаючи від заснування до сьогодення. У цих роботах поверхнево подана інформація про студентів, здебільшого згадки про їх наукову частину ніж повсякденне життя. Щодо спеціальної, то сюди входять різноманітні статті та монографії, що присвячені історії повсякденності студентів Російської імперії в ХІХ – поч.. ХХ ст. так і конкретно студентам Новоросійського університету.

Апробація. Результати дослідження у вигляді доповідей та повідомлень виголошенні на наукових конференціях: 73-тя звітна студентська наукова конференція ОНУ імені І. І. Мечникова (25 – 27 квітня 2017 року); Наукова конференція з історії України для студентів та аспірантів «Хаджибеївські читання» (23 – 24 березня 2018 року); 74-та звітна студентська наукова конференція ОНУ імені І. І. Мечникова (26 – 27 квітня 2018 року).

Публікації. Основні положення роботи відображенні у трьох статтях, опублікованих у матеріалах наукових конференцій та наукових збірниках.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку джерел та літератури, додатків. Дана структура обумовлена метою та завданнями роботи.

У першому розділі («Історіографія даної проблематики») по хронології описані головні праці з історії університету від початку його існування до сьогодення. А також представлені офіційні документи у вигляді указів, особові справи та списки студентів, завдяки яким буде зроблено контент-аналіз.

У другому розділі («Наукові традиції»). У першому підрозділі буде йти мова про товариства як існували при університеті. Говоритиметься про захоплення студентів, їх участь у різноманітних гуртках та організаціях, сюди відносяться як університетські так і поза університетські (тобто нелегальні). Будуть підніматися питання про місце жінки в навчальному закладі та клопотання професорів у цьому питанні. Також варто відзначити опис формування окремої студентської бібліотеки та лекторія для неї.

У третьому розділі («Ідентичність студента») розкриватимуться проблемні аспекти повсякденного життя студентства, це і житлову забезпеченість, до речі, один із підрозділів займе інформація щодо матеріальної забезпеченості студентів університетом, тобто про нарахування стипендій та пільг. Варто відмітити роль шлюбу, що також є однією із головних гостро поставлених проблем у той час, адже видавалося безліч указів що забороняли дане дійсно студентам. І на завершення буде розкрито роль та місце роботи у житті студентів.

У четвертому розділі («Культурно-просвітницька частина життя студентства ІНУ»). Досить цікавим моментом буде висвітлення повсякденності студентів у культурній сфері, це стосується їхніх відвідувань театрів, цирку та різноманітних фестивалів, прослідкуємо які вистави та творчі заходи могли

захоплювали молодь у ті часи. Невід'ємне місце у житті студентів ІНУ займає церква, про її роль та місце буде розкрито у третьому підрозділі.

У даній дипломній роботі використано 44 пунктів літератури, 34 джерел.

Розділ 1

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

Вивчення джерельної бази проблеми є запорукою критичного і всебічного її висвітлення й осмислення.

Ще за часів існування ІНУ сформувалася традиція вивчення історії закладу через призму двох портретів його складових — вчителів та учнів, що була занурена у самоідентифікацію представників цього закладу. Зокрема, ректор С. П. Ярошенко, звітуючи про 1886/87 навчальний рік, зазначив: «Університет, як і будь-який навчальний заклад, складається з двох однаково важливих частин: із тих, хто вчить, і тих, хто вчиться» [14].

Деяких сторінок повсякдення та соціально-побутових аспектів життя студентів Новоросійського університету у своїх дослідженнях торкалися такі дослідники як : І. А Коляда., І. С.Бережной, О. І Маркевич., О. Є. Музичко , М. Е. Кругляк, проте комплексної картини повсякдення і зокрема соціально-побутового аспекту досі не було відтворено.

Фактор актуальності, теоретичного і практичного значення дослідження ІНУ обумовив звернення ряду науковців до цієї проблематики. Але йдеться про вивчення лише окремих аспектів та питань теми, що і визначило потребу не узагальнюючого дослідження, а більш конкретизованого. Разом з тим, ґрунтовний комплексний аналіз щодо студентів Новоросійського університету потребує характеристики існуючого наукового доробку окремих її сторін. З урахуванням відсутності будь-якої конкретної праці даної теми відштовхуватися потрібно в більшій мірі від архівних матеріалів та спогадів сучасників.

ВИСНОВКИ

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова – провідний науково-освітній центр сучасної України, перший вищий навчальний заклад в південному регіоні країни. Витоки університетської освіти на півдні України сягають початку XIX ст., а точніше 1817 року – часу заснування знаменитого Рішельєвського ліцею. Завдяки реформам попечителя Д. М. Княжевича ліцей за структурою і змістом освіти наблизився до університетської системи. Потужного імпульсу на шляху перетворення ліцею в університет надав відомий вчений М. І. Пиро гов, що в середині 1850-х років перебував на посаді попечителя Одеської навчальної округи, а завершення процесу відбулося вже наступного десятиліття.

Реформи адміністративно – політичного управління 60-70-х років XIX ст. в підросійській Україні. Зміни в соціальній структурі суспільства. Суперечливі процеси модернізації повсякденного життя. Початок трудової еміграції. Все це припало на часи утворення університету, в тому числі на формування свідомості тогочасного студента.

Наприкінці XIX ст. індустріальний прогрес зумовив суттєве поліпшення становища середніх верств міського населення. Зростання виробництва сприяло зниженню цін насамперед на продукти харчування і одяг. Зростала заробітна плата і реальні доходи найманих робітників.

Студентство є досить численною та важливою для суспільства соціальною групою. Це – джерело поповнення кваліфікованих кадрів, інтелігенції. Спільна навчальна діяльність у поєднанні з територіальним зосередженням породжує у студентства спільність інтересів, групову самосвідомість, специфічну субкультуру і спосіб життя, причому це доповнюється і посилюється віковою однорідністю, якої не мають інші соціально-професійні групи. До того ж, молодь у цьому віці має свої

психологічні особливості: інтенсивне формування самосвідомості, соціальної самооцінки, власної точки зору, установок, цінностей, осмислення явищ суспільного життя. Поступово формується соціальна позиція щодо себе, своєї поведінки та поведінки інших, планів на майбутнє та ставлення до дозвілля.

Молодість – період нестійкості, змін, критичності, постійного пошуку новизни, небажання підкорятися традиціям і звичаям, прагнення затвердити свої ідеї. На фоні напруженого пошуку сенсу життя через недостатність життєвого досвіду студентам нерідко властивий нігілізм. Він може проявлятися в послідовній повній байдужості до соціальних цінностей, виключених зі сфери реально значущого; аполітичності; байдужості до всього, що виходить за вузькі рамки безпосереднього існування.

Дозвілля студента – частина не учбового (та неробочого, якщо студент додатково підробляє) часу, спрямованого як на відпочинок і відновлення сил, так і на розвиток особистості. Необхідність дослідження тенденцій і проблем розвитку вільного часу студента, підвищення культури його використання визначається: 1) пошуком раціональних форм та засобів його використання; 2) прагненням вдосконалення механізму соціального регулювання і саморегулювання вільного часу.

Аналіз стану наукової розробки теми показує, що вона досі не була предметом спеціального дослідження в історичній науці, чим і зумовлена актуальність її вивчення. У даній дипломній роботі висвітлено історію університету та студентське життя, як університетське так і поза його межами, за весь період існування Новоросійського університету. Досить чітко та послідовно за хронологією зроблено аналіз наукової розробки теми та схарактеризовано джерельну базу. Здійснено розгляд архівних матеріалів, що представлені особовими справами студентів університету, що дало можливість більш чітко прослідкувати їхню повсякденність. На основі «Списків студентів та сторонніх слухачів ІНУ» було проведено контент-аналіз, завдяки якому було встановлено загальну картину по трьом складових життя студентів, а саме їх

походження, віросповідання та статистика по закладам, де вони навчалися до університету.

У роботі зроблено спробу описати головні проблеми матеріального забезпечення студентів. Конструктивно дана характеристика студентського побуту. Прослідковано соціологічний аспект.

Захоплюючим етапом дослідження є з'ясування умов формування суспільно-політичних настроїв у студентському середовищі; їх вклад у формування поза університетських товариств; участь та організація в студентських народницьких рухах. Невід'ємною частиною життя студентства країни 1865–1920-х рр. був надмірний контроль над усіма сферами людського буття, що безпосередньо впливало на думки, настрої, поведінку, переконання та їх вчинки. З одного боку атмосфера режиму викликала критику у молоді, яка шукала пояснення тому, що відбувається у країні, бо бачила явну невідповідність між багатьма проголошуваними владою постулатами і реальним життям.

Студентів, які мали мужність відкрито виступати з критикою (навіть конструктивною) щодо окремих недоліків системи, чекали адміністративні та політичні покарання. З іншого боку молоді, яка приймала правила життя у суспільстві, гарантувалася освіта, працевлаштування, відпочинок, оздоровлення тощо. Тобто, від позитивного (щирого чи вдаваного) сприйняття кожною особистістю реалій дійсності цілковито залежало її майбутнє і добробут. Тому в цих умовах існували три типи студентів: лояльно налаштованих до влади, “дволиків” та критично мислячих. Все це дає можливість зрозуміти позиції та готовність університетської молоді до пізнання чогось нового та вміння відстояти свої права.

Проаналізовано відносини студентів із викладачами та їх вплив на формування світогляду студентства. Соціальний світ студентів формується в результаті соціальних взаємодій один з одним і з викладачами. При цьому вирішальний вплив на студентів надає символічне оточення, тому що воно

сприяє формуванню їх свідомості і людського "Я". В роботі розкрито теплоту цих відносин, наведені приклади взаємодопомоги починаючи від матеріальної закінчуючи духовною.

Важливим аспектом дослідження в роботі є розгляд культурно-просвітницької частини життя студентства. У ці роки функціонувала розгалужена мережа галузей офіційного відпочинку (художня самодіяльність, спортивні секції, бібліотеки та ін.), яке одночасно воно було своєрідним елементом системи загальнодержавного контролю за життям студентства. Саме тому більшою популярністю серед молоді користувався неофіційний відпочинок: театр, танці, читання різноманітної літератури, пляж та ін. Тут також можна прослідкувати можливості відвідування цирку та різного виду фестивалів та участь студентів у музичних гуртках. Це все говорить про всебічний розвиток тогочасної молоді.

У дипломній роботі яскраво висвітлено активну частину повсякденності студентства. Розкрито основні аспекти спортивного життя, в першу чергу роль футболу та водних видів спорту, здебільшого веслування. Участь студентів у гімнастичному товаристві, де також проводилися заняття фехтуванням та вправи з верхової їзди. Окрім цього молодь захоплювали і інші види спорту, менш активними, саме тому в дипломній роботі звернена увага на вподобання гри студентів у більярд та шахи.

Життєдіяльність будь-якої людини залежить від рівня її матеріального забезпечення. Повсякденне життя студентської молоді було сповнене постійними матеріально-побутовим негараздами (житлова невлаштованість, фінансова незабезпеченість). В окремих випадках це викликало невдоволення серед студентів, проте такі умови в основному сприймалися як тимчасові, адже всі вірили у краще майбутнє; ця надія спонукала молодь отримувати вищу освіту. У вигляді окремих підрозділів, досить чітко та детально розглянуто та проаналізовано матеріальну забезпеченість студентів, а саме нарахування стипендії та отримання грошової допомоги від університету, оглянуто основні

види допомоги студентам як владою так і приватними особами. Невід'ємною складовою матеріального стану була також і робота, на прикладі декількох особових справах встановлені місця роботи тогочасної молоді.

У даній дипломній роботі висвітлено історію університету за 55 років його існування у контексті повсякденності студентського життя. Заново переглянуто і по-новому осмислено ряд уже відомих фактів. Саме завдяки працям та плідній роботі багатьох істориків та викладацького складу ОНУ щодо даної теми - мету та завдання дипломної роботи було виконано.

Варто підсумувати, що у роки існування Новоросійського університету, він розвивався як науково, так і культурно. Результатом цього є багато відкриттів як у природничих так і у гуманітарних науках, не останнє місце займає вклад студентських досліджень. Заснування гуртків, як наукових так і спортивних, товариств, як університетських, так і поза університетських (нелегальних), відкриття студентської бібліотеки та лекторії. Все це є запорукою плідної праці студентства на чолі з викладацько-професорською елітою.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛ

Архівні матеріали

1. Держархів Одеської області – ф. 45 (Новоросійський університет), оп.17, спр.122 (Особова справа студента фізико-математичного факультету Маккар Рудольф Яковлевич), 9 арк.

2. Держархів Одеської області – ф. 45(Новоросійський університет), оп.17, спр.179 (Особова справа студента фізико-математичного факультету Сон Шмуль Ельєвич), 3 арк.

3. Держархів Одеської області – ф. 45(Новоросійський університет), оп.17, спр.49 (Особова справа студента фізико-математичного факультету Герценштейн Любов Герцевна), 4 арк.

4. Держархів Одеської області, ф. 45 (Новоросійський університет), оп. 1, спр. 1723 (Особова справа студента юридичного факультету Аджешов Михайло),6 арк.

5. Держархів Одеської області, ф. 45(Новоросійський університет), оп. 1, спр. 55 (Особова справа студента історико-філологічного факультету Банит Афанасій Ілліч), 1 арк.

6. Держархів Одеської області, ф.45(Новоросійський університет), оп. 1, спр. 1310 (Особова справа студента фізико-математичного факультету Градовський Адам), 1 арк.

7. Держархів Одеської області, ф.45(Новоросійський університет), оп. 1, спр. 1720 (Особова справа студента юридичного факультету Августинович Микола), 6 арк.

8. Держархів Одеської області, ф.45(Новоросійський університет), оп. 1, спр. 1803 (Особова справа студента Бурер Петро борисович), 1 арк.

9. Держархів Одеської області, ф.45(Новоросійський університет), оп. 1, спр. 1829 (Особова справа студента юридичного факультету Ворт Олександр Володимирович), 1 арк.

10. Держархів Одеської області, ф.45(Новоросійський університет), оп. 1, спр. 297 (Особова справа студента історико-філологічного факультету Грінченко Клавдія Олексіївна), 1 арк.

11. Держархів Одеської області, ф.45(Новоросійський університет), оп. 1, спр. 333 (Особова справа студента Джуринович Олександра Миколаївна), 1 арк.

12. Держархів Одеської області, ф.45(Новоросійський університет), оп. 1, спр. 66 (Особова справа студента історико-філологічного факультету Бачинський Костянтин), 1 арк.

13. Держархів Одеської області, ф.45(Новоросійський університет), оп. 1, спр. 753 (Особова справа студента історико-філологічного факультету Павлієв Ілля), 1 арк.

14. Держархів Одеської області, ф.45(Новоросійський університет), оп. 11, спр. 1887, 77 арк.

15. Держархів Одеської області, ф.45(Новоросійський університет), оп. 4, спр. 2560, 54, 75-76 арк..

16. Держархів Одеської області, ф.45(Новоросійський університет), оп.1, спр. 2570 (Особова справа студента медичного факультету Гринберг Шмуль Абрамович), 1 арк.

17. Держархів Одеської області, ф.45(Новоросійський університет), оп.11, спр. 1889, 4, 63 арк.

Опубліковані джерела

Документи

18. Временная инструкция для инспекции за студентами университетов, 1905;
19. Записки Новороссийского общества естествоиспытателей. – Одеса, 1910. – Т. 35. – 206 с.
20. Материалы, собранные отделом высочайше утвержденной комиссии для пересмотра общего устава Российских университетов... — С. 54
21. Общий устав Императорских российских университетов 1863 г. – СПб., 1863. – 43 с.
22. Общий устав Императорских российских университетов 1884 г. – СПб., 1884 – 64 с.
23. Правила для студентов и сторонних слушателей Императорских российских университетов. – СПб, 1885. – 33 с.
24. Именной Высочайший указ, данный Правительствующему Сенату. 18 июня 1863 г. – Санкт – Петербург, 1863. – 90 с.

Мемуари та спогади

25. Акинфиев И. Я. Йосиф Федорович Алдырев. По воспоминаниям товарища // Новоросійський університет в спогадах сучасників: Збірник спогадів / Автор-укладач Ф. О. Самойлов. – Одеса: Астропринт, 1999. – 296 с. : іл.
26. Витте С. Ю. Воспоминания // Новоросійський університет в спогадах сучасників: Збірник спогадів / Автор-укладач Ф. О. Самойлов. – Одеса: Астропринт, 1999. – 296 с. : іл.
27. Колянковський А. Профессор А. Г. Брикнер // Новоросійський університет в спогадах сучасників: Збірник спогадів / Автор-укладач Ф. О. Самойлов. – Одеса: Астропринт, 1999. – 296 с. : іл.
28. Ланге Н. Н. Воспоминания о жизни и деятельности профессора Петра Григорьевича Меликишвили // Новоросійський університет в спогадах

сучасників: Збірник спогадів / Автор-укладач Ф. О. Самойлов. – Одеса: Астропринт, 1999. – 296 с. : іл.

29. Маркевич А. И. Воспоминания о преподавателях историко-филологического университета Новороссийского университета // Новоросійський університет в спогадах сучасників: Збірник спогадів / Авт.-уклад. Ф. О. Самойлов. – Одеса: Астропринт, 1999. 296 с. : іл.

30. Овсяннико-Кульковский Д. Н. Воспоминания // Новоросійський університет в спогадах сучасників: Збірник спогадів / Автор-укладач Ф. О. Самойлов. – Одеса: Астропринт, 1999. – 296 с. : іл.

31. Челпанов Г. И. Из воспоминаний учащихся о профессоре Алексее Андреевиче Павловском // Новоросійський університет в спогадах сучасників: Збірник спогадів / Автор-укладач Ф.О. Самойлов. – Одеса: Астропринт, 1999. – 296 с. : іл.

Преса

32. Новороссийский телеграф. – 1887. – 1 сентября.

33. Одесский вестник. – 1865. – 1 мая.

34. Южная неделя. – 1912. – декабрь.

ЛІТЕРАТУРА

35. Бережной І. С. Характеристика соціального складу умов життя студентів НУ напередодні 1905 року // Праці ОДУ. — Т. 151. — 3б. робіт дисертантів. — Вип. 5. — 1961. — С. 98–109.

36. Білоусова Г. Національні товариства в Одесі в ХІХ – напочатку ХХ ст.[Електронний ресурс]/ Г.Білоусова. – Український історичний журнал. – 2017. – №2 ст. 55-56. – Режим

доступу:<http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/130386/06-Bilousova.pdf?sequence=1> (20.11.18)

37. Вербицкий В. А. История развития водных видов спорта в образовательных учреждениях Одесского учебного округа (конец XIX – начало XX ст.) [Электронный ресурс] / В. А. Вербицкий. – Режим доступа: <http://archive.ws-conference.com/wp-content/uploads/wos0438.pdf> (4.10.18)

38. Гордійчук А. В. Повсякденне життя студентів Новоросійського університету: соціально-побутові аспекти / А. В. Гордійчук // Матеріали 74-ї звітної студентської наукової конференції ОНУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 2018. – С. 69-77.

39. Зеленська Л. Д. Учена рада університету: історія, теорія, досвід: монографія / Л. Д. Зеленська; Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. – Х.: ХНАДУ, 2011. – 480 с.

40. Иванов А. Е. Высшая школа России в конце XIX — начале XX века / А. Е. Иванов. — Москва : Моск. тип. № 7 “Искра революции”, 1991. — 392 с.

41. Иванов А. Е. Студенчество России конца XIX — начала XX века. Социально-историческая судьба / А. Е. Иванов. — Москва : РОССПЭН, 1999. — 416 с.

42. Історія міст і сіл Української РСР. Боротьба за встановлення радянської влади в Одесі [Електронний ресурс] // – Режим доступу: <http://ukrssr.com.ua/odeska/borotba-za-vstanovlennya-radyanskoyi-vladi-v-odesi> (18.09.2018).

43. Історія Одеського університету за 100 років / Н. Букатевич, Г. Вязовський, С. Ковбасюк [та ін.] ; [наук. Ред. О. Юрженко]. – Київ: Київський університет, 1968. – 423 с.

44. Історія Одеського Університету(1865–2000): Наукове видання / Л. Ануфрієв, С. Аппатов, Ю. Амброз [та інші] ; [гол. ред. В. Сминтина]. – Одеса: Астропринт, 2000. – 226 с.

45. Каменецький Ф. Залізний цирк Санценбахер [Електронний ресурс] / Каменецький Фелікс. – Номер 18 (711),2004. – Режим доступу:http://porto-fr.odessa.ua/index.php?art_num=art011&year=2004&nnumb=18 (09.10.18)

46. Коломієць А. Міф про Одесу – батьківщину футболу України [Електронний ресурс] /Коломієць Анатолій. – Режим доступу: <http://ffk.kiev.ua/2305-mif-pro-odesu-futbolnu-batkivshhynu-ukrayiny.html> (28.10.18).

47. Коляда І. Повсякденне життя української освітянської інтелігенції: матеріально-побутовий аспект (друга половина ХІХ ст.) // Краєзнавство. — 2010. — Вип. 3. — С. 132–142.

48. Комаров Б. М. Мої університети // Дім князя Гагаріна: зб. наук. ст. і публ. / Одес. літ. музей. — Вип. 6, ч. 1. — Одеса, 2011. — С. 158—195 : ілюст.

49. Кругляк М. Е. Культуртрегерські організації студентів в університетах Наддніпрянської України у другій половині ХІХ - на початку ХХ ст. // Сторінка молодого вченого. – 2010.

50. Кругляк М. Е. Самогубства як вияв духовної кризи студентства підросійської України на початку ХХ ст. // Сторінки історії: Зб. наук. праць. — Вип. 35. — К., 2013. — С. 60–71.

51. Кругляк М. Шлюб і сім'я в житті студентства підросійської України другої половини ХІХ — початку ХХ ст. // Мандрівець. — 2012. — № 5. — С. 45–52.

52. Кругляк Марина Спорт в житті студентства підросійської України другої половини ХІХ - початку ХХ ст.[Електронний ресурс] / Марина Кругляк. – Режим доступу:<http://www.info-library.com.ua/books-text-10337.html> (29.10.18)

53. Любченко В. Б. Желябов Андрій Іванович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2005. - 672

с.: іл. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Zhelyabov_A (12.11.2018).

54. Максимова М. Цей день в історії [Електронний ресурс] / Марія Максимова– Режим доступу: <https://www.jnsm.com.ua/h/0313P/>(12.11.2018).

55. Маркевич А. Женщины в Новороссийском университете // Одесские новости. — 1901. — 23 июня.

56. Маркевич А. И. Двадцатипятилетие Императорского Новороссийского университета: историческая записка. Академические списки.— Одесса: Экономическая типография (б. Одесского вестника), 1890. — 733 с.

57. Мельник І. С. Навчальний процес у повсякденному житті студентства України наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.// І. С. Мельник – Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету, 2016, вип. 45, Т. 1.

58. Мельник О. В. Модернізація жіночої освіти в Одесі (1879-1919 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua/histori/114/21396-modernizaciya-zhinocho%D1%97-osviti-v-odesi-1879-1919-rr.html>(05.11.18)

59. Нариси повсякденного життя радянської України в добу непу (1921–1928 рр.): Колективна монографія/ Відп. ред. С. В. Кульчицький: В 2 ч. — Ч 2. — К.: Інститут історії України НАН України, 2010. — 382 с.

60. Народники в Одессе (Деятельность партии "Народная воля" в Одессе) [Електронний ресурс] /– Режим доступу: <http://obodesse.at.ua/publ/1-1-0-4>(24.10.2018).

61. Не замовкає музика в Одесі [Електронний ресурс] / – Режим доступу:http://storage.kruk.odessa.ua/book_oz/oz4.pdf(17.10.18)

62. Овсієнко О. Ф. Загальноросійські студентські з'їзди [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2005. - 672 с.: іл. – Режим

доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Zagalnoros_studentski_zizdy (10.11.2018).

63. Одесский университет 1865 – 1990 / Л. Ануфриев, С. Аппатов, Ю. Амброз [и другие]; [редактор Д. Поремская]. – Киев: научное издание, 1991. – 159 с.

64. Одесский университет за 75 лет (1865 – 1940) / [отв. ред.: К. П. Добролюбский]. – Одесса : Б.и., 1940. – 197 с.

65. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Історія та сучасність (1865 – 2015 р.) / [кол. авт.]; [гол. ред. І. М. Коваль]; Одеський нац. ун-т. І. І. Мечникова. – Одеса: ОНУ, 2015. – 964 с.: іл.

66. Одеському національному університету імені І. І. Мечникова – 145: Лібрето напередодні славетного ювілею: [науково-популярний нарис] / О. Б. Дьомін, В. М. Хмарський. – Одеса: Астропринт, 2010.

67. Олександрівська церква Новоросійського університету: історія, персоналії, документи / В. В. Левченко, Г. С. Левченко. – Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2015. – 360 с.

68. Онопрієнко В. І. Українське наукове товариство. Вклад у національну культуру / В. І. Онопрієнко, Т. О. Щербань // Вісн. АН УРСР. – 1990. – № 11. – С. 59 – 66.

69. Пасховер О. Знай наших. Футбол у XIX і XX століттях [Електронний ресурс] /Олександр Пасховер. – Новое время №7. – 2017. –Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/sport/football/znaj-nashih-futbol-u-xix-i-xx-stolittjah-773501.html>(10.09.18)

70. Попруженко М. Г. Императорский Новороссийский университет. (По поводу 50-летия его существования) // Исторический вестник. – 1915. – Т.СXL. – Май. – С. 605.

71. Правила студенческого музыкального кружка при имп. Новороссийском университете // Сборник распоряжений по министерству народного просвещения. - Т. 15. 1901-1903 гг. - СПб, 1904. - Стб. 24.

72. Прилуцький В. Побут студентів в УСРР в 1920-х рр. // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. – К, 2006. – Вип. 15.

73. Сперелли П. Студенческая молодежь голодает (по поводу студенческой нужды) // Южная мысль. — 1913. — 10 февр.

74. Студент Пилипенко. Спорт. Открытое письмо комитету Одесской футбольной лиги // Одесский листок. — 1913. — 3 ноября; Гончарук Т., Погуляев А. Что писала газета «Одесский листок» про футбол 100 лет назад // Південний Захід. Одесика. — Вип. 13. — 2013. — С. 100–102.

75. Урсу Д. П. Факультет. Воспоминания. Разыскания. Размышления. Одеса – 2006 Ст. 64.

76. Устав студенческого гимнастического общества при Императорском Новороссийском университете. – Одесса, 1910.

77. Язловецька О. В. Соціалізація та виховання студентської молоді у ВНЗ / Оксана Язловецька // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. –Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. – Випуск 107-2. – С.260 – 270.

78. Якимова А. В. "Народная воля" перед царским судом : [к пятидесятилетию партии "Народная воля". 1879-1929]. [Вып. 1]. - М.: Издательство Общества политкаторжан, 1930.